

Marlon Brando som kaptain Kurtz i *Apocalypse nå!*, basert på Josef Conrads *Mørkets hjerte*.

«Rædslen, rædslen!»

Joseph Conrad, *Mørkets hjerte*

sagan redan när de var små berättat om kärleken för dem. Det var en gång en prins och en prinsessa [...]. Det var en gång en elektriker och en flicka.»⁹

Disse fiktioner som både hører til i litteraturen og i politikens verden hviler på en forestilling om at sandhed er det at verden hænger sammen, at den er fornuftig, at vi gang på gang som mennesker kan falde tilbage på en forestilling om at vi tager del i en stor sammenhengende fortælling. Men hvad hvis den ikke hænger sammen, spørger Johansson, «om det mestta rundt omkring oss tvärtom är orättvist (Irak, Tjetjenien, Gaza), ufornuftigt (tilvæxttänkande, frihandel, fossila bränslen), inkohärent (marknadstänkande i kombination med bankstöd) och kaotisk (EU:s eller FN:s byråkrati), om saker och ting borde vara annorlunda – varför skulle de föreställningar som passar ihop med de existerande trosföreställningarna och förgivettagandena i så fall vara mer sanna än de föreställningar som inte passar ihop med det rådande vetandet. är det inte, mot bakgrund av hur världen ser ut, rent av rimligare att hävda motsatsen: det som 'passar samman', det som er koherent i förhållande till det vi redan vet, är det falska. Behaglig men hopplös idealism?»

TÆNKNINGENS BRIST

Denne håbløse idealisme lever videre i moderne politik der bekræfter egne fortræffeligheder, herunder menneskerettigheder ved at henvise til sin tænkte modsætning som ikke er nået i mål: den farlige fundamentalist. Som sådan er etik i konstant fare for at ende som en konservativ sovepude der ikke selv producerer noget, mens ondskabs- og godhedsindustrien der gennemsyrrer vores tid luller os ind i trygge billeder. Vi synes at have behov for det onde for at kunne udskille vores egen godhed og opretholde den store fortælling om fremskridt.

Hvordan kommer vi videre? Pascal sagde at det kun er lidelsen der driver os til at bekæmpe det onde.

Håbet om det mulige andet (noget bedre) går ifølge Johansson gennem denne metafysiske materialisme, dvs. gennem såret, smerten og lidelsen, som er den benzin for tanken, der gør at den bliver i stand til at vende sig mod sig selv og dens tendens til at skabe idealiserede billeder der kun er med til livets iboende spændinger. Kun sådan kan man holde distancen og nærme sig det konkrete i een og samme bevægelse.

«Efter Auschwitz er inget hopp troværdigt som inte hämtas ur den konkreta, fysiska hopplösheten,» skriver Johansson.¹⁰ Den politiske tænkning har brug for kunsten, fordi den har brug for det materielle, det stoflige, det partikulære, det amorfe, det, som ikke viser en verden af enhed og falsk sammenhæng, men dens beskadigede og dermed sande eksistens. «Konstverkets enhet är inget annat än dess inre spänning mellan identitet och icke-identitet. Men denna spänning är också en bild av ett ögonblicks försoning mellan form och annanhet, en bild av en sanning utan våld, en utopi mitt i det välkända. Ett slags mildhet.»¹¹

Man kan som sådan betragte litteraturen og kunstens eksistensberettigelse som *bristen* på sandheden, fornuften og det ædelmodige, at vi har brug for kunsten fordi der er for meget moral og fornuft omkring os som kun bruges til at bekræfte os selv. Kafka skrev at man må «sprænge slægtens lænker [...]. Den uhyre verden jeg har i hovedet. Men hvordan blive befriet og befri den uden at ødelægge den. Og tusind gange hellere ødelægge den end at beholde den i mig. Det er det jeg er her for, det står mig klart.»¹²

«Det er ikke længere,» som Safranski skriver «kunsten der skal retfærdiggøre sig over for verden, men verden der skal retfærdiggøre sig over for kunsten, hvad der ikke længere lykkes for den.»¹³ Heri var han enig med Adorno og Kafka. Vi kan altså ikke længere bare falde tilbage på vores oplyste fornuft. Idéen om 'ondskabens banalitet' beskrevet af Hannah Arendt reproducerer på et mere avanceret plan den

samme modsætning mellem ondskab og oplysthed: Bureaukraten Eichmanns skrivebordsdeportation af jøderne til gaskamrene var ikke et udslag af dæmonisk ondskab, men slet og ret udtryk for en middelmådig karakters tankeløshed.

Ondskaben er ikke noget i sig selv, den er et tænkningens *brist*. Man forudsætter som Johansson bemærker at tænkningen er en særlig færdighed der bor i menneskets moralske frihed, at mennesket er et fornuftigt dyr der holder det onde på afstand og som før eller siden styrer mod sandhedens mål.

DET MONSTRØSE

Men hvad sker der når vi bliver bevidst om grænserne for vores egen frihed, når det går op for os at vi også er et stykke natur, at barnet og det monstrøse ligger på lur i den voksnes fornuft?

Sagen om den amerikanske kvindelige soldat fra Abu Ghraib, Sabrina Harman, kan måske bringe os på sporet. På et af de mange forfærdelige fotos som hun selv tog, ser man et mishandlet lig i en sæk mens den kvindelige soldat leende og smilende bøjer sig over liget samtidig med at hun kigger ind i kameralinsen. Harman var et godhjertet menneske. Altid glad og smilende, venner med alle. Akkurat som på billedet med de døde. Hun fik seks måneders fængsel for dårlig opførsel. De fleste er enig om at dette menneskes tilsyneladende glæde over et mishandlet lig er et sikkert udtryk for sadisme, ufølsomhed og dumhed. Der har været forskellige fortolkninger af hvad man skulle lægge i hendes latter. Nervøsitet, oprørthed, indignation? Sagen er at hun smiler og ler på alle billederne. Johanssons pointe er at det refleksmæssige smil og dens latter bringer os tæt på megen ondskab i dag. Den er ikke sadistisk dæmonisk men infantil, og som sådan endnu mere farlig: «Om det inte är en sadistisk individ, vad är det då? Det vi ser, påminner om ett barn som stolt visar sine upp en teckning det ritat.